

ХҒТАР 19.31

<https://doi.org/10.32523/2616-7174-2026-155-2-23-35>

Цифрлық медиадағы құқықтық реттеу және этикалық жауапкершілік

Ф.К. Култаева¹ , А.М. Шурентаев^{*2} , Г.С. Амангелдиева³

^{1,2,3} Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ¹kultaevafk@gmail.com, ^{*2}aman.shurentayev@gmail.com, ³gulmirasabyr8@gmail.com)

Аңдатпа. Мақалада цифрлық медиадағы журналистің кәсіби этикасы, құқықтық жауапкершілік мәселелері, ақпараттық кеңістіктің трансформациясы мен жаңа технологиялардың журналистік қызметке ықпалы қарастырылады. Автор цифрлық журналистикадағы этикалық нормалар мен құқықтық реттеудің байланысы және жалған ақпарат, авторлық құқық, жеке өмірді қорғау сынды өзекті мәселелерді талдап, таразылайды. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, медиакеңістіктің цифрлануы жағдайында журналистік қызметтің мазмұны, жұмыс әдістері және жауапкершілік өлшемдері түбегейлі өзгеріске ұшырады. Зерттеу жұмысының мақсаты – цифрлық медиадағы құқықтық нормалар, этикалық қағидалардың тиімділігін бағалау және үйлесімді қолданылу аясын талдау. Талқылау бөлімінде журналистік этиканың іргелі қағидаттарын цифрлық коммуникациялық орта талаптарына бейімдеу тетіктері, жалған ақпараттың (дезинформация) алдын алу және жеке деректерді қорғау мәселелері халықаралық және қазақстандық тәжірибелер негізінде салыстырмалы-талдамалық әдіс арқылы зерделенеді, тиімділігі сараланады. Нәтижелер цифрлық журналистика жағдайында кәсіби жауапкершілік пен институционалдық этикалық реттеуді күшейтуге бағытталған ғылыми-негізделген ұсынымдарды жүйелеуге септігін тигізеді. Құқықтық нормаларды жетілдірумен қатар, кәсіби этикалық стандарттарды күшейту қажеттілігі негізделді. Зерттеу медиа құқық пен коммуникация саласының дамуына үлес қосады және жауапты цифрлық орта қалыптастыруға бағытталған.

Түйін сөздер: цифрлық журналистика, медиаэтика, құқықтық жауапкершілік, жалған ақпарат, авторлық құқық.

Түсті: 1.05.2026; Мақұлданды: 14.06.2026; Онлайн қолжетімді: 30. 06. 2026

Кіріспе

Соңғы жылдары цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы, әлеуметтік желілер мен түрлі онлайн-платформалардың көбеюі ақпаратты жасау мен тарату тәсілдерін айтарлықтай өзгертті. Заманауи журналистика қоғамдық пікір қалыптастырудың, әлеуметтік жауапкершілік пен этикалық мәдениетті дамытудың негізгі тетігіне айналды. Ақпараттық қоғамда медианың тізгінін ұстаған журналистің қызметі аса жауапты, жауапкершілік жүгі әрдайым салмақты.

Бүгінгі медианың басты құндылығы – ақпараттың шынайылығы мен сенімділігі. Десек те медиакеңістікте жалған ақпараттың таралуы, манипулятивті контент, жеке өмірге қол сұғу және авторлық құқықты бұзу сынды өткір мәселелер жиі кездеседі. Журналист кәсібінің этикалық және құқықтық өлшемдерін сақтау қоғам сенімін қамтамасыз етудің шешуші факторы деп есептейміз.

Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» (1999 ж.) және «Ақпараттандыру туралы» (2015 ж.) заңдары ақпараттық материалдардың сапасына, дәлдігіне және жариялау кезіндегі жауапкершілікке нақты талаптар қойып отыр. Халықаралық ЮНЕСКО, Internews және MediaNet (2023) сынды ұйымдар медианың этикалық стандарттарын жетілдіру және жалған ақпаратпен күрес бағытында түрлі бастамаларды жүзеге асырып келеді.

Зерттеу жұмысымыздың өзектілігі цифрлық журналистиканың дамуы мен ақпараттық ортадағы жаңа сын-қатерлердің артуымен айқындалады. Айта кетейік, жылдам өзгермелі әлемде журналистің кәсібилігі этикалық жауапкершілік пен құқықтық сауаттылықпен өлшенеді. Цифрлық медиадағы журналистің этикасы мен құқықтық жауапкершілігін талдап, таразылау медиа саласының тұрақты әрі сенімді дамуының маңызды алғышарты. Зерттеу нәтижелері қазіргі медиада кәсіби жауапкершілікті арттыруға және этикалық мәдениетті нығайтуға бағытталған.

Әдебиетке шолу

Цифрлық медиа кеңістігінің қарқынды дамуы журналистикадағы этикалық және құқықтық өлшемдердің қайта қаралуын талап етуде. Бұқаралық ақпарат құралдары мен онлайн-платформаларда ақпараттың шынайылығы, жариялану тәсілі және қоғамдық салдары ерекше өзектілікке ие (Есімова, Jinsheng және Ким, 2023). Журналистік этика – журналист пен медиа ұйымдардың кәсіби міндеттерін, қоғам алдындағы жауапкершілігін анықтайтын жүйе. Ғылыми зерттеулерде журналистік этика мен жауапкершіліктің мазмұны және қоғам алдындағы рөлі егжей-тегжейлі қарастырылған (Даутбек және Каршиғаева, 2023). Этикалық практика мен теория арасындағы алшақтыққа назар аударып, әлеуметтік-экономикалық, саяси және жеке факторлар кейде этикалық нормалардың бұзылуына әсер ететінін көрсеткен зерттеулер де бар (Жақсылықбаева және Бакенова, 2023).

Цифрлық журналистика дәстүрлі журналистикадан ақпарат тарату жылдамдығы, интерактивтілік деңгейі, мультимедиялық тәсілдердің кең қолданылуы және аудиторияның белсенді қатысуы секілді маңызды ерекшеліктерімен сипатталады (Reuters Institute, 2023). Америкалық медиа-зерттеуші Джон Павлик (2013) өзінің «Journalism and New Media» атты еңбегінде цифрлық платформалардың дамуы журналистиканы «реалтайм мәдениетіне» итермелеп, ақпаратты дәл әрі жылдам жеткізуді басты талапқа айналдырғанын атап өтеді.

Цифрлық ортада ақпараттың таралуы жоғары жылдамдықпен жүріп, аудитория белсенділігі артқан сайын этика мәселелері күрделене түседі. Онлайн мәдениетке тән кликбейт, манипулятивті тақырыптар және әлеуметтік желінің ықпалы этикалық стандарттарға қарсы келетін практикаларды күшейтеді.

Құқықтық жауапкершілікті журналистік этикамен тығыз байланыста зерделейміз. Журналист материалы құқықтық жағынан дұрыс болуы қажет, заң талаптарын сақтауы тиіс. Аталмыш мәселелерде құқықтық аспектілер мен кәсіби кодекс қатар қойылады (Бакенова, 2022). Яғни, этикалық нормаларды сақтау және заңнамалық талаптарды орындау журналистиканың беделі мен қоғамның сенімін қамтамасыз етудің маңызды шарты (UNESCO, 2018).

Америкалық медиа зерттеуші, коммуникация және журналистика профессоры, Оңтүстік Калифорния университетінің оқытушысы Генри Дженкинс «Медиа конвергенциясы» ұғымын ғылыми айналымға енгізіп, жаңа медиа дәуіріндегі дәстүрлі және цифрлық ақпарат көздерінің өзара бірігуін сипаттады.

Г.Дженкинстің (2006) «Convergence Culture: Where Old and New Media Collide» атты еңбегінде журналист тек ақпарат жеткізуші ғана емес, медиажүйенің барлық кезеңінде белсенді қатысушы тұлғаға айналғаны айтылады. Профессордың пікірінше, қазіргі журналистика аудиториямен интерактивті байланысқа негізделген десек, аудитория енді пассивті қабылдаушы емес, ақпаратты өндіруші және таратушы белсенді субъект деп көрінеді.

Амстердам университетінде қызмет атқаратын нидерландтық медиа және коммуникация профессоры М. Деузе цифрлық журналистиканы мәдени және ұйымдастырушылық трансформация деп қарастырған. М. Деузенің (2008) «Understanding Journalism as Newswork» атты зерттеуінде цифрлық журналистиканың үш негізгі өлшемі көрсетіледі:

Технологиялық өлшем – ақпарат өндіру мен тарату құралдарының цифрлануы және жаңа платформалардың (интернет, әлеуметтік желілер, мобильді қосымшалар) пайда болуы;

Ұйымдастырушылық өлшем – жаңалық өндірісінің дәстүрлі редакциялардан тәуелсіз онлайн платформаларға, блогтар мен подкасттарға көшуі;

Мәдени өлшем – аудиторияның енді тек ақпарат тұтынушыдан контент өндірушіге айналуы, яғни журналистика мен қоғам арасындағы шекараның жойылуы.

М. Деузенің пікірінше, үдеріс журналистің рөлін түбегейлі өзгертіп, ақпараттық мәдениетті қалыптастырушы және қоғамдық диалог жүргізуші тұлғаға айналдырады.

Цифрлық журналистика дәуіріндегі этикалық стандарттардың трансформациясын медиаэтика және журналистика философиясы саласының халықаралық деңгейде танылған зерттеушісі, профессор Стивен Джеймс Энтони Уорд (2015) алғашқылардың бірі болып «digital ethics» (цифрлық этика) ұғымын ғылыми айналымға енгізіп, онлайн кеңістіктегі журналистік мінез-құлықтың жаңа өлшемдерін ұсынған. С. Уорд пікірінше, қазіргі журналистің басты міндеті тек ақпарат жеткізу емес, сонымен қатар қоғамдық диалог мәдениетін дамыту және ақпараттың этикалық тұтастығын сақтау. Профессор цифрлық дәуірдегі журналистиканы жаһандық жауапкершілік пен қоғамдық сенімге негізделген кәсіби жүйе деп қарастырады. Көптеген халықаралық бұқаралық ақпарат құралдары мен редакциялар өздерінің «Digital Ethics Guidelines» (цифрлық этика нұсқаулықтарын) қабылдап, журналистердің әлеуметтік желілердегі әрекетіне,

дереккөздерді пайдалануына және онлайн-коммуникациядағы этикалық шектеулерге қатысты нақты стандарттар енгізуде (Ward, 2018).

Әдіснама

Зерттеу мақаламыз Қазақстандағы цифрлық медиадағы журналистік этика мен құқықтық жауапкершіліктің қазіргі жағдайын талдау мәселесіне арналған. Әдеби шолу бөлімінде Қазақстандық және шетелдік ғылыми еңбектер, мақалалар және ресми құжаттар сараланды.

Жұмыста сауалнама әдісі журналистер арасында этикалық нормалар мен құқықтық жауапкершілікке қатысты пікірлерді жинауға қолданылды. Мәліметтер, деректер мен дәйектер статистикалық өңдеуден өткізіліп, жиілік талдаулар мен пайыздық көрсеткіштер есептелді. Контент-анализ әдісі БАҚ-тағы және онлайн платформалардағы жарияланымдарды талдауда пайдаланылып, журналистік практикадағы этикалық және құқықтық аспектілерді анықтауға көмектесті. Құқықтық-нормативтік талдау барысында Қазақстан Республикасының заңнамасы мен медиа саласындағы ережелер зерттелді.

Нәтижелер мен талқылау

Цифрлық медиада жиі кездесетін этикалық мәселелердің бірі – кликбейт (clickbait) құбылысы. Ұғым интернеттегі материалдардың оқырман назарын тарту үшін қасақана сенсациялық немесе адастыратын тақырыптармен безендірілуін білдіреді. Кликбейт мақсаты – қолданушыны сілтемеге клик жасауға итермелеу және сайтқа трафик тарту (Chen, Z. and Rubin, 2021).

Кликбейттің негізгі белгілері сенсациялық немесе арандатушы тақырыптар (мысалы, «Бәрі таң қалды!»), нақты емес немесе асыра сілтеген уәделер («Сен бұған сенбей қаласың!»), эмоцияға әсер ететін мазмұн мен манипулятивті иллюстрациялар. Кликбейт этикалық емес тәсіл. Аудиторияны адастырады, сенімділікті төмендетеді және ақпараттың мазмұнын бұрмалайды.

Қазақстандық медиа кеңістікте этикалық нормалардың сақталмауы мен манипулятивті контенттің таралуы жиі кездеседі. Әсіресе жаңалықтық Telegram арналары мен әлеуметтік желідегі пабликтер аудитория назарын аудару үшін тақырыпты әдейі бұрмалап немесе мазмұнмен сәйкес келмейтін кликбейт тәсілдерін қолданады.

Халықаралық тәжірибеде 2025 жылдың маусым айында Le Monde (2025) басылымы Мексиканың ірі медиахолдингтерінің бірі – «Televisa» компаниясына қатысты деректердің таралғанын жариялады.

Тергеу нәтижесінде кейбір журналистермен продюсерлер белгілі тұлғалармен ұйымдар қарсы тараптардың беделін түсіру және қоғамдық пікірді бағыттау үшін жалған ақпарат пен манипуляциялық сюжеттер дайындаған. Іс журналистік этиканың шындыққа сай ақпарат тарату, бейтараптық және адалдық нормаларының бұзылғанын көрсетті. Оқиға қоғамда үлкен наразылық тудырып, мексикалық журналистиканың беделіне нұқсан келтірді. Сарапшылар БАҚ-та этикалық бақылау мен ішкі жауапкершілікті күшейту қажеттігін атап өтті.

Қазіргі медиажүйенің тұрақты дамуы үшін редакцияларда фактчекинг бөлімдерін күшейту, кликбейт және манипулятивті контентке қарсы кәсіби стандарттар енгізу, медиаэтика бойынша тренингтер мен семинарлар өткізу, онлайн контентті автоматты түрде мониторингтеу үшін ЖИ құралдарын қолдану өзекті (Internews Kazakhstan, 2025).

Қазақстанда медиаэтиканы реттеу саласында соңғы жылдары бірқатар оң өзгерістер байқалады. Журналисттердің құқықтық және этикалық жауапкершілігі «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» (1999) және «Ақпараттандыру туралы» (2015) заңында айқын көрсетілген. Құжаттар ақпаратты тарату кезінде дәлдік пен шынайылықты қамтамасыз етуге, жеке өмір мен ар-намысты қорғауға, авторлық құқықты сақтау міндеттерін бекітеді.

«Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» және «Ақпараттандыру туралы» Заңында жарияланатын ақпараттың шындыққа сәйкестігі мен дәлдігіне жауапкершілік, жеке өмірге қол сұқпау, адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау, жалған немесе расталмаған ақпарат таратуға тыйым салу, авторлық құқықты сақтау және дереккөзді көрсету міндеттілігі сынды нормалар бекітілген.

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі бастамасымен 2022 жылы «Журналистердің кәсіби этикасы кодексі» (2012) жаңартылып, онлайн-контент өндірушілердің, блогерлер мен цифрлық медиа қызметкерлерінің этикалық жауапкершілігі айқындалды.

Кодексте ақпарат көзін міндетті түрде көрсету, авторлық құқықты сақтау, фейк және манипулятивті контент таратпау, көпұлтты қоғамда мәдени және діни сезімталдықты сақтау секілді жаңа нормалар енгізілді. Тәжірибеде нормалардың орындалуы әлі де тұрақты мониторинг пен кәсіби қоғамдастықтың белсенді қатысуын талап етеді.

Қазақстандағы медиасауаттылықты арттыру және журналистердің кәсіби этикасын қолдау бағытында бірнеше ұйым белсенді жұмыс істеуде. Мысалы, Factcheck.kz, Mass Media Alliance of Kazakhstan, және Internews Kazakhstan ұйымдары журналистерге арналған тренингтер, семинарлар және практикалық оқыту бағдарламаларын жүзеге асырып келеді. Бастамалар ақпараттық сенімділікті арттыруға және журналистердің этикалық және құқықтық жауапкершілігін нығайтуға бағытталған.

Зерттеу барысында цифрлық медиада журналистің кәсіби этикасы мен құқықтық жауапкершілігінің өзара тығыз байланысы бар екені айқындалды.

1-кесте. Құқықтық және этикалық аспектілерді талдау

Цифрлық журналистика			
Этика	Құқықтық жауапкершілік	Қоғам алдындағы сенім	Ақпараттың жылдам таралуы
Фактчекинг Деректерді тексеру Аудиторияға жауапкершілік	Авторлық құқық Жеке өмірді сақтау Дербес деректер	Ақпараттың шынайылығы Медианың беделі	Цифрлық орта ерекшелігі

Ескерту: деректер MediaNet сайтының негізінде құралған [1]

1-кестеге көрсетілгендей, цифрлық журналистика жаңа құқықтық және этикалық мәселелерге тап болуда. Қазіргі медиа саласында ақпараттың шынайылығы мен әділдігі аса маңызды. Журналистер өз қызметін заң шеңберінде атқаруы тиіс. Этикалық нормаларды сақтау қоғам сенімін арттыруға ықпал етеді. Цифрлық платформалардың дамуымен фейк жаңалықтар мен манипуляциялардың таралуы күшейді.

Этикалық нормаларды сақтау қазіргі журналистиканың негізгі сапалық көрсеткішіне айналып отыр. Журналист қоғам сенімін сақтау үшін ақпараттың шынайылығын тексеруге, жеке өмірге қол сұқпауға және деректердің құпиялығын қорғауға міндетті. Материалды бірінші болып жариялау немесе аудитория назарын аудару мақсатында тексерілмеген ақпарат қолданылса журналистің кәсіби беделіне, медианың қоғам алдындағы сенімділігіне де нұқсан келтіреді.

Жалған ақпаратпен күрес цифрлық журналистикадағы өзекті мәселе. Ақпарат тарату жылдамдығы артқан сайын фактчекингтің маңызы күшейе түскенімен көптеген журналистер мен медиа қызметкерлер деректерді тексерудің жүйелі әдістерін қолданбайды. Медиа сауаттылық деңгейін көтеру және фактчекинг дағдыларын кәсіби тұрғыда жетілдіру қажеттігін айғақтайды.

Дамыған медиажүйелерде этикалық және құқықтық бақылау тиімді жұмыс істейді. Мысалы, BBC мен Reuters секілді агенттіктерде арнайы этикалық кеңестер мен ішкі бақылау механизмдері бар. Қазақстанда тетік әлі де даму сатысында. Көбіне редакциялық деңгейде ғана жүзеге асады.

Медиа саласындағы қызметкерлер мен білім алушылардың цифрлық журналистикадағы этика мен құқықтық жауапкершілікке көзқарасын анықтау мақсатында онлайн әлеуметтік сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға Астана, Алматы, Қарағанды облыстарынан 50 респондент қатысты (20-сы кәсіби журналист, 30-ы журналистика білім беру бағдарламасының студенті).

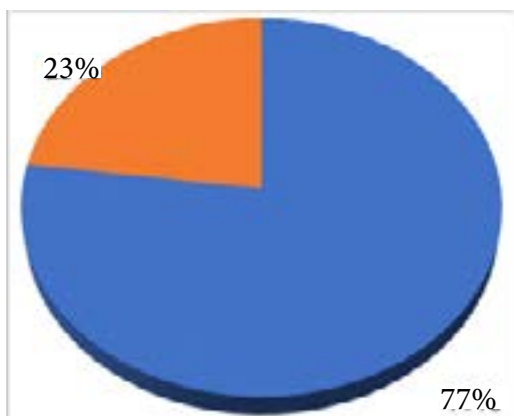
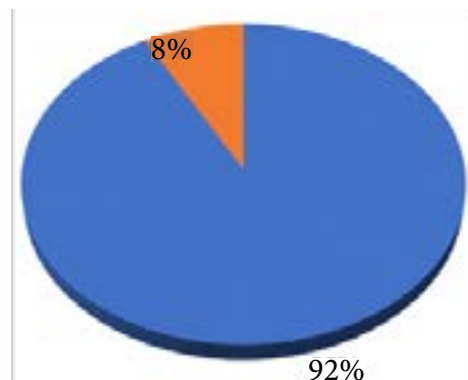
2-кесте. Аудиторияға жүргізілген сауалнама мазмұны мен нәтижесі

№	Сұрақ мазмұны	«Иә» (%)	Жоқ» (%)
1	Этикалық нормаларды сақтау маңызды деп санайсыз ба?	92 %	8%
2	Фейк ақпаратпен күресте фактчекингті қолданасыз ба?	77 %	23%
3	Құқықтық жауапкершілігіңізді білесіз бе?	55%	45%
4	Ақпараттық манипуляциялар мен дезинформация журналистік қызметке қауіп төндіреді деп санайсыз ба?	70%	30%
5	Медиа этика пәні жеткілікті деңгейде оқытылады ма?	50%	50%

Сауалнама нәтижелері практикалық тұрғыда этикалық нормалардың сақталмайтынын және журналистердің едәуір бөлігі авторлық құқық, жеке өмірді қорғау және дербес деректерді жариялау нормаларын меңгермегенін байқатты. Ендеше, әр бөлім бойынша жеке-жеке талдау жүргізіп көрелік.

1-сурет. Этикалық нормалар (сауалнама нәтижесі)

1-суретте көрсетілгендей, этикалық нормалардың маңыздылығы бойынша 92% респондент этиканы сақтауды өте маңызды деп есептесе, 8% респондент мәселеге мән бермейтінін көрсетті. Кәсіби және студенттік ортада этикалық сана жоғары. Респонденттердің басым бөлігі этикалық нормаларды журналистикадағы кәсіби жауапкершіліктің негізгі бөлігі деп таниды.

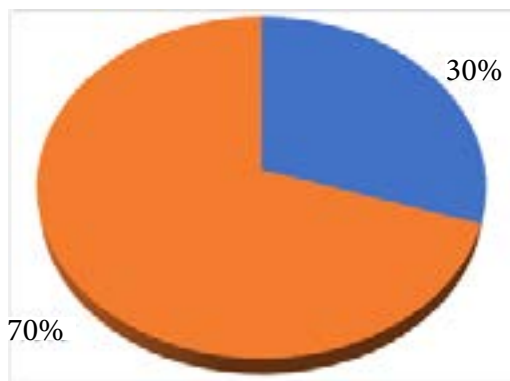
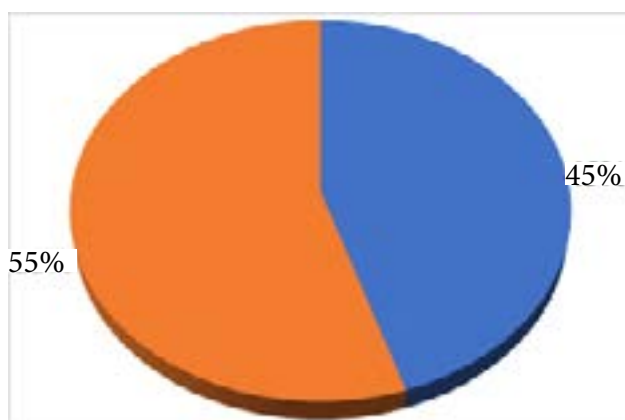

2-сурет. Фейк ақпаратпен күрестегі фактчекинг (сауалнама нәтижесі)

Фейк ақпаратпен күресте фактчекингті қолдану бойынша респонденттің 77% фактчекинг тәсілін қолданатынын, 23% респондент қолданбайтынын немесе сирек қолданатынын көрсетті. Нәтижеге сүйенсек, цифрлық журналистикада фактчекинг мәдениетінің әлі де қалыптасу кезеңінде екенін, фактчекингті кәсіби стандарт деп дамыту маңыздылығын аңғартады.

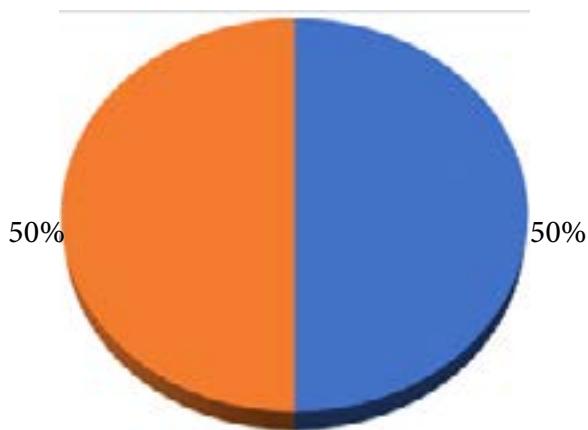
3-сурет. Құқықтық сауаттылық деңгейі (сауалнама нәтижесі)

Құқықтық сауаттылық деңгейін анықтау бойынша сұраққа респонденттің 55% өз құқықтық міндеттерін білетінін, 45% респондент заңнаманы толық білмейтінін мойындады. Респонденттер жалған ақпарат тарату, жеке өмірге қол сұғу және авторлық құқықты бұзу сияқты нақты құқықтық нормалар мен санкциялар туралы хабарсыз екендерін көрсетті.

4-сурет. Ақпараттық манипуляциялар мен дезинформация қаупі (сауалнама нәтижесі)

Ақпараттық манипуляциялар мен дезинформация журналистер үшін кәсіби қызметтегі басты қауіп-қатердің бірі. 4-суретте көрсетілгендей, ақпараттық манипуляциялар мен дезинформация қаупіне қатысты 70% респондент құбылыс журналистиканың беделі мен қоғам сеніміне қауіп төндіреді деп есептейді. Респонденттің 30% қауіптің маңызын төмен бағалайды.

5-сурет. Медиаэтиканың білім беру сапасы (сауалнама нәтижесі)

«Медиа этика пәні жеткілікті деңгейде оқытылады ма?» деген сұраққа 50% респондент медиаэтика пәні жеткілікті деңгейде оқытылады деп есептейді. Қалған 50% респондент пәннің сапасы мен мазмұнына қанағаттанбайтынын жеткізеді. Студенттердің жартысы медиаэтика пәнінің мазмұны қазіргі заман талаптарына сәйкес келмейтінін, оқу бағдарламаларын жаңарту қажеттігін атап өтті.

Сауалнама нәтижелерін қорытындылай келе, цифрлық журналистика саласында үш негізгі үрдісті сараладық. Алғашқы үрдіс кәсіби этика мойындалғанымен, сақтау деңгейі біркелкі емес. Яғни редакциялық бақылау мен өзін-өзі реттеу жүйесін жетілдіру қажет. Келесі үрдіс фейк ақпаратқа қарсы мәдениет қалыптасып келеді. Десек те фактчекингті жүйелі түрде енгізу және оқу процесінде кеңінен қолдану маңызы күн сайын артуда. Біз байқаған соңғы үрдіс құқықтық және этикалық білім беруді күшейту, студенттер мен жас журналистерге арналған тәжірибелік курстар мен тренингтер ұйымдастырудың өзектілігі.

Зерттеу нәтижесіне сүйеніп, цифрлық журналистика қоғамдық сенім мен этикалық жауапкершілікті қалыптастыратын орта ретінде дамуы тиіс.

Қорытынды

Цифрлық журналистика дәуірі ақпарат өндіру мен тарату мәдениетін жаңғыртуда. Аталған үдеріс медиа кеңістіктің ашықтығын арттырып, аудиториямен байланыс қарқынын күшейтіп, құқықтық және этикалық мәселелер күрделене түсті. Ақпараттың жылдам таралуы, әлеуметтік желілер ықпалы, кез келген пайдаланушының контент авторына айналуы дәстүрлі журналистика қағидаттарын қайта пайымдауды қажет етті. Нәтижесінде жалған ақпарат, манипуляция, жеке өмірге қол сұғу, авторлық құқықтың бұзылуы сынды қауіптер айқын көріне бастады.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанда цифрлық журналистиканың этикалық және құқықтық негіздері әлі де даму сатысында екендігін көрсетті. «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» және «Ақпараттандыру туралы» заңында журналистің құқықтық міндеттері айқындалғанымен, этикалық реттеу жүйесі жетілдіруді қажет етеді. Елімізде «Медиа Альянс Қазақстан» сияқты кәсіби бірлестіктердің рөлі артып келеді. Бірлестіктер халықаралық тәжірибені бейімдеп, редакциялар мен медиа ұйымдарда өзін-өзі реттеу тетіктерін енгізу арқылы этикалық мәдениетті нығайтуға ықпал етуде.

Халықаралық тәжірибе (IPSO, SPJ, CDJM) журналистиканың тұрақтылығы мен қоғам сенімінің деңгейі кәсіби қауымдастықтардың ашықтығы мен жауапкершілігіне тәуелді екенін дәлелдейді. Қазақстан медиасында этикалық кодекстерді тиімді іске асыру, кликбейт пен фейк контентке қарсы кәсіби стандарттарды енгізу, журналистердің цифрлық этика саласындағы біліктілігін арттыру ақпараттық кеңістіктің сенімділігі мен сапасын қамтамасыз етудің негізгі шарты.

Зерттеу деректері цифрлық медианы реттеу тек заңнамалық шаралармен шектелмеуі

керектігін көрсетті. Құқықтық нормалар ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі тетігі саналады және кәсіби этика талаптарымен ұштасқанда ғана тиімділік артады. Медиа сауаттылықты арттыру да өзекті бағыттардың бірегейі. Аудитория ақпаратты сыни тұрғыдан талдай алғанда жалған контенттің таралу қарқыны төмендейді. Журналистер мен медиа өкілдері кәсіби стандарттарды сақтаумен қатар, қоғамдық жауапкершілікті де терең сезінуі қажет.

Түйіндей айтқанда, цифрлық медиада құқықтық реттеу мен этикалық жауапкершілік өзара тығыз байланыста дамиды. Үйлесімді ұстаным ақпарат сапасын жақсартып, қоғамдағы сенім деңгейін нығайтады. Цифрлық журналистикадағы этикалық мәдениетті дамыту мен құқықтық жауапкершілікті күшейту заманауи медианың кәсіби деңгейін көтерудің және қоғам сенімін нығайтудың басты бағыты.

Авторлардың қосқан үлесі:

Култаева Ф.К. – ақпараттарды жинау, әлеуметтік сауалнама жүргізу, жұмыс нәтижелерін талдау, деректерді дәйектеу.

Шурентаев А.М. – хат-хабар авторы, зерттеу жұмысын терең талдап, ғылыми дереккөздермен салыстырмалы зерттеу жүргізу, редакциялау, толықтырулар енгізу.

Амангелдиева Г.С. – мақаланың мазмұнын сыни тұрғыдан қарау, библиографиялық талдау жасау, академиялық сапасын арттыру.

Әдебиеттер тізімі:

MediaNet International Centre for Journalism (2023) Fake News Monitoring Report. Алматы. [Онлайн] Қолжетімді: <https://medianet.ngo/> (қаралған күні: 30.10.2025).

Есімова, М. S., Jinsheng, W. and Ким, О. Я. (2023) 'Международные стандарты журналистики в контексте дигитализации медиапространства', Herald of Journalism, 70(4), pp. 73–84. DOI: 10.26577/HJ.2023.v70.i4.8. [Онлайн] Қолжетімді: <http://bulletin-journalism.kaznu.kz> (қаралған күні: 30.10.2025).

Даутбек, А.Ғ. және Каршиғаева, А.А. (2023) Медиа этикасының негізгі принциптері: журналистің кәсіби жауапкершілігі. UST.KZ білім беру порталы. [Онлайн] Қолжетімді: https://ust.kz/word/media_etikasynyng_negizi_principiter_jyernalisting_kasibi_jayarkersiligi-395144.html (қаралған күні: 30.10.2025).

Жақсылықбаева, Р.С. және Бакенова, Р.Ш. (2023) 'Legal principle in ethics and responsibility of a journalist', Bulletin of KazNU. Journalism Series, 1(77), pp. 60–67. [Онлайн] Қолжетімді: <https://bulletin-journalism.kaznu.kz/index.php/1-journal/article/download/1773/1390/4523> (қаралған күні: 30.10.2025).

Reuters Institute for the Study of Journalism (2023) Digital News Report 2023. Oxford: University of Oxford. [Онлайн] Қолжетімді: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023> (қаралған күні: 30.10.2025).

Pavlik, J. (2013) Journalism and New Media. New York: Columbia University Press.

Бакенова, Р.Ш. (2022) 'Журналистің кәсіби этикасы мен құқықтық жауапкершілігі', Мәдениет және өркениет, 2(18), pp. 45–52.

UNESCO (2018) Journalism, Fake News and Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training. Paris: UNESCO Publishing. [Онлайн] Қолжетімді: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552> (қаралған күні: 30.10.2025).

Jenkins, H. (2006) *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.

Deuze, M. (2008) 'Understanding Journalism as Newswork: How It Changes, and How It Remains the Same', *Westminster Papers in Communication and Culture*, 5(2), pp. 4–24. DOI: 10.16997/wpcc.61. [Онлайн] Қолжетімді: <https://www.westminsterpapers.org/article/id/102/> (қаралған күні: 30.10.2025).

Ward, S.J.A. (2015) *Ethical Journalism in a Digital Age*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Ward, S.J.A. (2018) *Disrupting Journalism Ethics: Radical Change on the Frontier of Digital Media*. London: Routledge.

Chen, Z. and Rubin, V. (2021) 'Fighting Clickbait: Understanding and Detecting Misleading Headlines', *Online Information Review*, 45(2), pp. 50–68. DOI: 10.1108/OIR-10-2019-0340

Le Monde (2025) Mexico data leak exposes broadcaster's methods to destroy reputations of public figures. [Онлайн] Қолжетімді: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/06/09/mexico-data-leak-exposes-broadcaster-s-methods-to-destroy-reputations-of-public-figures_6742150_4.html (қаралған күні: 30.10.2025).

Internews Kazakhstan (2025) *Rapid Media Mapping of Kazakh Language Regional Media*. Askhat Yerkimbay, Zhuldyz Abdilda and Yelnur Alimova. Almaty: Internews. [Онлайн] Қолжетімді: <https://internews.kz/> (қаралған күні: 30.10.2025).

Қазақстан Республикасының Заңы (1999) Бұқаралық ақпарат құралдары туралы. 23 шілде, № 451-І. [Онлайн] Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451> (қаралған күні: 30.10.2025).

Қазақстан Республикасының Заңы (2015) Ақпараттандыру туралы. 24 қараша, № 418-V. [Онлайн] Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418> (қаралған күні: 30.10.2025).

Қазақстан Республикасы журналисінің этикалық кодексі (2012) Закон Онлайн. [Онлайн] Қолжетімді: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35404830 (қаралған күні: 30.10.2025).

Ф.К. Култаева¹, А.М. Шурентаев^{*2}, Г.С. Амангелдиева³

^{1,2,3}*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

Правовое регулирование и этическая ответственность в цифровых медиа

Аннотация. В статье рассматриваются профессиональная этика журналиста в цифровых медиа, вопросы правовой ответственности, трансформация информационного пространства и влияние новых технологий на журналистскую деятельность. Автор анализирует взаимосвязь этических норм и правового регулирования в цифровой журналистике, а также такие актуальные проблемы, как дезинформация, авторское право и защита частной жизни. В условиях стремительного развития информационных технологий и цифровизации медиaprостранства содержание журналистской деятельности, методы работы и критерии ответственности претерпели существенные изменения. Цель исследования — оценка эффективности правовых норм и этических принципов в цифровых медиа, а также анализ сфер их согласованного применения. В разделе обсуждения механизмы адаптации базовых принципов журналистской этики к требованиям цифровой коммуникационной среды, вопросы противодействия

дезинформацияны және защиту персональных данных изучаются с применением сравнительно-аналитического метода на основе международного и казахстанского опыта, проводится оценка их эффективности. Полученные результаты способствуют систематизации научно обоснованных рекомендаций, направленных на усиление профессиональной ответственности и институционального этического регулирования в условиях цифровой журналистики. Обоснована необходимость совершенствования правовых норм наряду с усилением профессиональных этических стандартов. Исследование вносит вклад в развитие медиаправа и коммуникационной сферы и направлено на формирование ответственной цифровой среды.

Ключевые слова: цифровая журналистика, медиаэтика, правовая ответственность, дезинформация, авторское право.

F.K. Kultayeva¹, A.M. Shurentayev^{*2}, G.S. Amangeldiyeva³

^{1,2,3}*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Legal Regulation and Ethical Responsibility in Digital Media

Abstract. The article examines professional ethics in digital journalism, issues of legal responsibility, the transformation of the information environment, and the impact of emerging technologies on journalistic practice. The author analyzes the interrelation between ethical standards and legal regulation in digital journalism, as well as key challenges such as disinformation, copyright, and privacy protection. In the context of rapid technological advancement and the digitalization of the media space, the content of journalistic work, methods, and standards of responsibility have undergone significant changes. The aim of the study is to evaluate the effectiveness of legal norms and ethical principles in digital media and to analyze the scope of their coherent application. The discussion section explores mechanisms for adapting fundamental principles of journalistic ethics to the requirements of the digital communication environment, as well as issues of countering disinformation and protecting personal data, using a comparative-analytical approach based on international and Kazakhstani experience, along with an assessment of their effectiveness. The results contribute to the systematization of evidence-based recommendations aimed at strengthening professional responsibility and institutional ethical regulation in digital journalism. The study substantiates the need to improve legal frameworks alongside reinforcing professional ethical standards. It contributes to the development of media law and communication studies and is oriented toward fostering a responsible digital environment.

Keywords: digital journalism, media ethics, legal responsibility, disinformation, copyright.

References

MediaNet International Centre for Journalism (2023) Fake News Monitoring Report. Almaty. [Online] Available at: <https://medianet.ngo/> (Accessed: 30 October 2025).

Esimova, M.S., Jinsheng, W. and Kim, O.Y. (2023) 'Mezhdunarodnye standarty zhurnalistiki v kontekste digitalizatsii mediaprostranstva' [International journalism standards in the context of media space digitalization], *Herald of Journalism*, 70(4), pp. 73–84. DOI: 10.26577/HJ.2023.v70.i4.8. [Online] Available at: <http://bulletin-journalism.kaznu.kz> (Accessed: 30 October 2025). [In Russian]

Dautbek, A.G. and Karshygayeva, A.A. (2023) Media etiksynyng negizgi printsipteri: zhurnalisting kasibi zhauapkershiligi [Basic principles of media ethics: professional responsibility of a journalist]. UST.KZ educational portal. [Online] Available at: https://ust.kz/word/media_etikasynyng_negizi_principiter_jurnalisting_kasibi_jayapkersiligi-395144.html (Accessed: 30 October 2025). [In Kazakh]

Zhaqsylyqbayeva, R.S. and Bakenova, R.S. (2023) 'Legal principle in ethics and responsibility of a journalist', Bulletin of KazNU. Journalism Series, 1(77), pp. 60–67. [Online] Available at: <https://bulletin-journalism.kaznu.kz/index.php/1-journal/article/download/1773/1390/4523> (Accessed: 30 October 2025).

Reuters Institute for the Study of Journalism (2023) Digital News Report 2023. Oxford: University of Oxford. [Online] Available at: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023> (Accessed: 30 October 2025).

Pavlik, J. (2013) Journalism and New Media. New York: Columbia University Press.

Jenkins, H. (2006) Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: New York University Press.

Bakenova, R.S. (2022) 'Zhurnalisting kasibi etikasy men quqyqtyq zhauapkershiligi' [Professional ethics and legal responsibility of a journalist], Madeniyet zhane Orkeniyet, 2(18), pp. 45–52. [In Kazakh]

UNESCO (2018) Journalism, Fake News and Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training. Paris: UNESCO Publishing. [Online] Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552> (Accessed: 30 October 2025).

Deuze, M. (2008) 'Understanding Journalism as Newswork: How It Changes, and How It Remains the Same', Westminster Papers in Communication and Culture, 5(2), pp. 4–24. DOI: 10.16997/wpcc.61. [Online] Available at: <https://www.westminsterpapers.org/article/id/102/> (Accessed: 30 October 2025).

Ward, S.J.A. (2015) Ethical Journalism in a Digital Age. Lanham: Rowman & Littlefield.

Ward, S.J.A. (2018) Disrupting Journalism Ethics: Radical Change on the Frontier of Digital Media. London: Routledge.

Chen, Z. and Rubin, V. (2021) 'Fighting Clickbait: Understanding and Detecting Misleading Headlines', Online Information Review, 45(2), pp. 50–68. DOI: 10.1108/OIR-10-2019-0340

Le Monde (2025) Mexico data leak exposes broadcaster's methods to destroy reputations of public figures. [Online] Available at: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/06/09/mexico-data-leak-exposes-broadcaster-s-methods-to-destroy-reputations-of-public-figures_6742150_4.html (Accessed: 30 October 2025).

Internews Kazakhstan (2025) Rapid Media Mapping of Kazakh Language Regional Media. Askhat Yerkinbay, Zhuldyz Abdilda and Yelnur Alimova. Almaty: Internews. [Online] Available at: <https://internews.kz/> (Accessed: 30 October 2025).

Law of the Republic of Kazakhstan (1999) Buqaralyq aqparat quraldary turaly [On Mass Media]. 23 July, No. 451-I. [Online] Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451> (Accessed: 30 October 2025). [In Kazakh]

Law of the Republic of Kazakhstan (2015) Aqparattandyru turaly [On Informatization]. 24 November, No. 418-V. [Online] Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418> (Accessed: 30 October 2025). [In Kazakh]

Qazaqstan Respublikasy zhurnalisting etikalyq kodeksi (2012) [Ethical Code of the Journalist of the Republic of Kazakhstan]. Zakon Online. [Online] Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35404830 (Accessed: 30 October 2025). [In Kazakh]

Авторлар туралы мәлімет:

Култаева Ф. К. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті «8D03204 – Журналистика» білім беру бағдарламасының 1-курс докторанты, 010008, Астана, Қазақстан.

Шурентаев А.М. – хат-хабар авторы, PhD докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Баспасөз және баспа ісі кафедрасының меңгерушісі, 010008, Астана, Қазақстан.

Амангелдиева Г.С. – PhD докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің телерадио және қоғаммен байланыс кафедрасының доцент м.а. 010008, Астана, Қазақстан.

Култаева Ф.К. – докторант 1 курса образовательной программы «8D03204 – Журналистика» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, 010008, Астана, Казахстан.

Шурентаев А.М. – автор для корреспонденции, доктор PhD, заведующий кафедры печати и издательского дела, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010008, Астана, Казахстан.

Амангелдиева Г.С. – доктор PhD, и.о. доцента кафедры телерадиовещания и связей с общественностью Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, 010008, Астана, Казахстан.

Kultayeva F.K. – 1st-year PhD student in the Educational Program «8D03204 – Journalism», L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010008, Astana, Kazakhstan.

Shurentayev A.M. – corresponding author, PhD, Head of the Department of Printing and Publishing, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010008, Astana, Kazakhstan.

Amangeldiyeva G.S. – PhD, Acting Associate Professor of the Department of Televisionradio and public relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 010008, Astana, Kazakhstan.